

др Славица Гостимировић, библиотекар савјетник
Народна библиотека Добој
slavicagostimirovic@gmail.com

ЧУВАРИ ЗНАЊА У ЕРИ ТЕХНОЛОГИЈЕ: ТРАНСФОРМАЦИЈА БИБЛИОТЕКАРСТВА (УВОДНО ОБРАЋАЊЕ)

Поштоване колеге библиотекари, поштовани професори, научни радници.

Част ми је и задовољство што сам добила прилику да прва међу једнакима проговорим нешто о самој идеји покретања овако једне значајне конференције, а и да кажем неколико ријечи у свом излагању, које би требало да нас уведе у дијалог којим ћемо да отворимо ову конференцију и којим ћемо да се водимо у овом радном дијелу.

Наиме, веома сам задовољна и морам то да споменем, што видим да библиотекарство у Српској не само да има намјеру да остане и опстане, него је на најбољем путу да прати савремене трендове развоја и да иде у корак с временом, што је уосталом и једно од начела ове професије. На пиједестал подижем младе нараштаје, који у свом заносу и ентузијазму, нису пристали да буду на маргини, него том покретачком енергијом, коју само младост има, покушавају да се наметну друштву као императив. Желим истовремено да похвалим и све колеге, који су одвојили вријеме, да им помогнемо у томе да ова Конференција заживи, да јој дамо једну тежину, те тако направимо идеалан спој младости и искуства, преточен у научно и стручно посматрање библиотекарства. А оно се не може другачије ни посматрати него као професија којој су итекако потребни стручни библиотечки радници као неизоставан фактор учвршћивању и побољшавању ове важне струке, али и науке, коју теоријски поткрепљују и научно учвршћују истраживачи у овој области, који се са научног аспекта баве овом дјелатношћу.

О развоју библиотекарства као струке, није потребно пуно говорити, јер његов историјски развој је мање-више свима познат. Оно је увођењем савремених начина пословања, аутоматизацијом, те развојем савремених технологија, мијењало начине свога рада, али је суштина остала иста, а она

се огледа у сакупљању, чувању и давању на коришћење информација, које се налазе на медијима, које су кроз историју и вријеме мијењале свој облик.

Преломни тренутак у историји библиотекарства је свакако појава штампе у 15. вијеку, захваљујући Јохансу Гутенбергу, око 1450. године, што се уједно може сматрати првом великом технолошком револуцијом у области информација.

Нуачни утемељивач библиотекарства сматра се Мелвил Дјуи, који је 1876. утемељио Дјуијев децимални систем. Године 1887. он оснива прву школу за библиотекаре, чиме јасно ставља границу којом библиотекарство више није само струка већ добија теорисјки оквир потребан за научно сагледавање неке дјелатности.

Паул Отлет и Хенри Ла Понтен, с друге стране утемељују Универзалну децималну класификацију. Отлет се истовремено сматра и оцем информацијске науке, јер је библиотекарство сагледавао у ширем контексту документације и глобалне размјене знања.

Ранганатан нам у Индији у 20. вијеку, обликује Пет закона библиотекарства, па тиме даје филозофски и научни оквир за библиотекарску праксу.

Све ово је заправо значило да се библиотекарство од пуког чувања књига окреће ка системском проучавању информација, класификација и корисничких потреба. Са методолошког аспекта, увођени су стандарди класификационих система, библиографских правила и теоријских модела. Институционализацију знања о библиотекарству добијамо кроз формално и неформално образовање. Формално се огледа у увођењу првих школа и факултета крајем 19. вијека, а неформално кроз институт стручног испита, а даље неизоставно и цјеложивотног образовања као једног од низа моралних начела библиотечке професије.

Што се тиче професије, појава штампе је унијела револуцију у начину производње књига. Прије штампе књиге су се умножавале ручно, биле су ријетке, скупе и доступне само цркви, универзитетима и богатим појединцима. Након Гутенберговог открића, почиње масовна производња књига, библиотеке увећавају своје фондове. Исти примјерци једне књиге могли су се наћи у различитим библиотекама, што је и омогућило системско каталогизирање. Знање је демократски распрстрањено, јер књиге постају доступне широком слоју друштва, па се и библиотеке отварају грађанству. У 16. и 17. вијеку почињу се формирати прве јавне збирке, што представља зачетак јавних библиотека.

Осврнувши се на глобално-историјски развој библиотекарства не можемо а да се са овог аспекта не осврнемо и на велике друштвене промјене које су се одигравале кроз све четири развојне револуције, у којима се свијет драстично мијењао и у којима је доживљавао експанзије у развоју друштвених односа, рада, средстава и науке. Посебно велику експанзију и велики развој наука доживљава кроз посљедње двије. Трећу револуцију, технолошку и посљедњу Четврту информациону.

Прва индустријска револуција која се дешавала током 18. вијека довела је до појаве парне машине, а самим тим и првих индустријских производњи, које су људски рад модернизовале, и замијениле га машинама, којима су управљали људи.

Друга индустријска револуција везала се за прву, и догађала се крајем 19. вијека, па до Првог свјетског рата. Основне промјене су се огледале у преласку с првобитне механизације на масовну производњу и технолошки напредак. Примјењивани су нови извори енергије, нови изуми који су омогућавали ефикаснији рад, бржи проток информација и транспорт.

Овај период је довео до драстичних промјена у свакодневном животу, урбанизацију и стварање модерног потрошачког друштва.

У библиотекарству смо се сусрели, како смо већ навели са Првом револуцијом која се огледала у појави штампе, када библиотекарство прелази из чувања рукописа у управљање штампаним фондовима.

Кроз призму библиотекарства гледано, послије појаве штампе, трећа револуција је донијела још једну важну појаву која се огледала у аутоматизацији. Трајала је отприлике од 1960-1980 године 20. вијека. У библиотеке су уведени рачунари, када се јављају и први системи за електронску каталогизацију и библиографске базе података. Развија се MARC формат 60-их година, који представља први формат за машински читљиве каталоге. Интернет омогућава формирање и онлајн каталога ОРАС, помоћу кога корисници почињу да претражују фондове путем терминала.

То је прекретница у посматрању библиотекарства које се почиње сагледавати и као информациона наука, а не само као мјесто чувања књига.

Четврта технолошка револуција или савремено названа 4IR одвија се у контексту дигитализације, мобилне технологије, великих количина података и аналитике и вјештачке интелигенције. Омогућена је истовремено и обрада великих количина података које резултирају бржим и прецизнијим одлукама. Настају Дигиталне библиотеке, јер се грађа масовно дигитализује (Europeana, Googl books, Open Access). Добијање научних

информација омогућено је отвореном приступом научним радовима доступним бесплатно. А сусрећемо се и са промјеном парадигме издаваштва. Интеграцијом мултимедија, библиотеке сада чувају и дигиталне објекте, а паметна технологија је све више у употреби што се највише огледа у семантичком претраживању и аутоматском индексирању. Библиотекар мијења своју класичну улогу и постаје информацијски менаџер који свој фокус усмјерава на дигиталне вјештине, заштиту података и медијску писменост.

Изазови на развојном путу

Као што знамо свака промјена доноси низ добрих и прогресивних страна, свака револуција унапређује и побољшава друштво, али свака са собом носи и одређене изазове који се у овој области огледају у дигиталној трансформацији, односно потреби додатног описмењавања библиотекара. Дигитална писменост постаје приоритет, библиотекари добијају улогу едукатора, који обучавају кориснике да се служе дигиталним ресурсима. Затим у отвореном приступу научних информација, гдје је сада потребно наћи баланс између бесплатног знања и заштите ауторских права. Прикупљању личних података гдје можемо дискутовати о заштити приватности и њиховој сигурности, јер су сада библиотеке банке дигиталних идентитета. И на крају кроз AI и аутоматизацију, намеће се потреба бављењем веома важним питањима етике, Иирелевантности и улози човјека у селекцији информација.

За све ове изазове проналазе се константно модели њиховог рјешења кроз законске и подзаконске акте, али је веома тешко наћи јасну границу гдје престаје слобода доступности информација и гдје почиње заштита ауторства.

И на крају можемо да закључимо да развој библиотекарства кроз историју показује да се знање и традиција могу очувати само уз континуирано прилагођавање новим изазовима. Млади нараштаји имају кључну улогу у томе. Библиотеке више нису само збирке књига већ чувари културног памћења. А они би требало да професионално сазријевају кроз схватање свака књига, рукопис или дигитални запис представљају дио идентитета заједнице. Библиотекари у овом турбулентном дигиталном добу морају бити гарант истинитости, поштовања ауторских права и заштите приватности, а будућност треба да донесе нове моделе приступа знању, али увијек у служби човјека и друштва.

И сада бих се сјетила једног врсног познаваоца библиотекаства, проф. др Жељка Вучковића, који је једне прилике на једном Стручном скупу, неке давне године сједио у радном предсједништву, када сам, као млади библиотекар, ентузијаста, почела и теоријски озбиљно да сагледавам библиотекаство и када сам том приликом имала излагање о етици и моралним начелима у библиотекаству. Мој закључак је управо био оно што сам малоприје навела, а чега се држим кроз све ове године (26 година) бављења и струком и науком у библиотекаству. Његов коментар који ми се дубоко урезао у сјећање, да би по свему судећи библиотекарски требало да буду „супермени“ се тада чинило помало као шала, која је ево са ове временске дистанце постала гола истина. Да, библиотекарски желе да се озбиљно посвете овој тако важној културној мисији, морају бити мултидисциплинарни и отворени за цјеложивотно учење. Јер библиотекаство није само професија и наука, библиотекаство је мисија. Библиотекарски би требало да га развијају као науку и праксу, да чувају традицију и етичност, али и да храбро уводе иновације. Само тако ће библиотеке остати светионици знања у свијету који се стално мијења.